

RUSZIN VILÁG

РУСИНСЬКИЙ СВІТ

VIII. évfolyam 84. szám, november 2010 рiчник VIII. число 84., новембер

Bródy Andrásra, Kárpátalja első miniszterelnökére emlékeztünk 2010. november 15-én, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat székházában

Kárpátaljának nevezett területnek az elmúlt ezer évben semmilyen különállása nem volt, amely indokolta volna a vidék megkülönböztetését más magyar vidékektől. Ez a föld a mindenkori Magyarország észak-keleti része volt, amelyet ezer éven keresztül a magyar állam állandó határa választott el a keleti szláv fejedelemségektől.

A trianoni békediktátum, amely oly igaztalanul és borzalmasan lezárta a magyar nemzet számára az I. Világháborút, a ruszinságot is mélyen alávetette, nemzeti fejlődését megtörte. A ruszin nép a Kárpát-medencére kiterjedő magyar keresztény állam keretén belül cseperedett, növekedett fel és lépett rá a nemzetté válás útjára. Az állam és a nemzet fogalma a ruszinoknál (éppúgy, mint a magyaroknál is) nem esik egybe, mert mindkét nemzet több állam területén él. Ezért Bródy Andrásnak is, mint Kárpátalja első miniszterelnökének a nemzet mindig fontosabb volt az államnál. A ruszin nép egészségéért küzdött és áldozta fel életét.

Az ORKÖ székházában, *Manajló András*, az ORKÖ köszöntőjét követően *ifj. Bródy András* tartott egy igen tartalmas, emlékeztetesen szép előadást édesapjáról, Kárpátaljáról és a ruszin-magyar együttélés jelentőségéről. Édesapjának emlékének felidézését egy gondosan összeállított tabló dokumentációja segítette, valamint a háttérben látható csodálatos *Erdélyi Béla* által festett portré, amelyről szinte nem lehetett levenni a tekintetet, annyira mesterien elkészített, hiteles, szuggesztív alkotás.

Bródy András miniszterelnök és családjának emlékével többször foglalkoztunk a Ruszin Világ oldalain. Most leginkább politikusi szerepét szeretnénk bemutatni életrajzának és parlamenti felszólalásainak kivonatos közlésével.

***Bródy András, Kárpátalja miniszterelnöke
1895. Ungvár – 1946. november Ungvár***

Ifj. Bródy András előadása

Görög katolikus családban született. Középiskoláit Ungváron végezte, azután a nagybocskói iskolában tanított. Az I. Világháború idején a 12. honvédség gyalogezredben szolgált négy esztendeig. A háború után a budapesti egyetem jogi karára iratkozott be. Újságírással is foglalkozott. 1924-ben a Ruskij Vesztnyik c. orosz napilapot, az Autonóm Földműves Szövetség (Kurtyák-párt) lapját kezdte el szerkeszteni. Aktívan vett részt a párt munkájában. 1933-ig maradt a népszerű lap felelős szerkesztője. Kurtyák halála után a Prágai Nemzetgyűlésre hívták be képviselőnek. Az 1935-évi általános választáson, az Autonóm Földműves Szövetség listavezetőjének választották meg. Kárpátalja önkormányzata érdekében a Prágai Parlamentben, kezdettől

fogva a legélesebb harcot folytatta. 1933-ban, még a képviselősege kezdetén, Benes expozéjával kapcsolatban, nagy feltűnést keltő beszédet mondott. Kifejtette, hogy Kárpátalja önkéntes csatlakozásáról szóló állítás történelmi misztifikáció, mert Kárpátalja Nemzeti Tanácsa ezt az állítólagos „önkéntes csatlakozást” csehszlovák szuronyok fedezete mellett tette meg 1919. május 8-án. A kárpátaljai népakarat nem nyil-

vánulhatott meg szabadon, a nép erről az elhatározásról nem tudott. Éppen ezért a csehszlovákok nem hivatkozhatnak a népakaratra. Bródy András beszéde a köztársaságban óriási vihart váltott ki és heves sajtópolémiaakra adott alkalmat. Ugyanebben a beszédében felhívta a csehszlovák kormány figyelmét arra, hogy Csehszlovákiát szövetségesei adandó alkalommal cserben fogják hagyni és Szovjet ország nem fog segítségére jönni. Éppen ezért a köztársaságnak olyan külpolitikát kell folytatni, amely a szomszéd országokra támaszkodik és sürgősen meg kell teremteni a jószomszédi viszonyt: Németországgal, Lengyelországgal és Magyarországgal. Parlamenti működésében a felvidéki magyar pártok is támogatták. 1938-ban, a szudéti-válság idején, amikor a Sirovy-kormány alakult, a kárpátaljai Központi Tanács elnöksége, továbbá Kárpátalja összes képviselői és szenátorai megválasztották Kárpátalja első kormányának miniszterelnökévé. A választást a prágai központi kormány is elfogadta, így a csehszlovák kormányban a kárpátorosz ügyek minisztere lett. Kárpátalja hovatartozásának kérdésében azt az álláspontot képviselte, hogy Kárpátalja nyilvánítsa ki szabad akaratát. A prágai minisztertanács ülésein is ezt az álláspontot képviselte. 1938. október 27-én a minisztertanács ülésén nagy vita támadt arról, hogy a csehszlovák köztársaság egyes területeinek elszakításáról a döntőbírótság vagy népszavazás döntsön, Bródy András, félreértést kizáró módon, a népszavazás mellett foglalt állást, mert csak így nyilváníthatja ki a nép a szabad akaratát. Ezért még aznap letartóztatták és a pankráci börtönben tartották fogva 1939. február 11-ig. Kárpátalja miniszterelnökének letartóztatása valóságos világbotrányra dagadt, mert hamar köztudomású lett, miért történt a letartóztatás. Szabadon bocsátása után egy darabig még Csehszlovákia területén maradt, mert Kárpátalja helyzete ezt szükségessé tette. 1938 márciusában térhetett haza, Magyarországra és Ungvárra, amely már 1938. november 10-én felszabadult. Kárpátalja egésze az 1938-39-es években került vissza az anyaországhoz. Ungváron visszatérését lelkes ünnepléssel fogadták. A

*Ifj. Bródy András,
dr. Lyavinecz Marianna és Manajló András társaságában*

ruszinság érdekében folytatott munkáját azonnal megkezdte. Jelen volt azon a emlékezetes eseményen, amikor – március 15-én – a magyar honvédség elindult Kárpátalja még vissza nem csatolt részének felszabadítására. Kárpátalja egészének visszacsatolása után személyesen is megismerkedett a magyar politikai pártok vezetőivel és a magyar országgyűlés mindkét házában nagy szeretettel fogadták. Az 1939-évi általános választás után a kárpátaljai képviselők csoportjába delegálták. Egyhangú döntés volt, hogy a Magyar Országgyűlés Képviselőházának tagja legyen. A Magyar Országgházban tartott beszédei nagy érdeklődést és feltűnést keltettek. Életének – a szovjet megszállást követően – tragikus fordulatáról, részletes ismertetést adtunk olvasóinknak (1946 novemberében mártírhalállal végződött.) A bensőséges és nagyon szép, tartalmas emlékest a vértanú apa és miniszterelnök előtti fejet hajtást, hálánk, tiszteletünk és nagyrebcsülésünk kifejezését jelentette.

A Rózsák-téri görög katolikus székesegyházban szentmisét celebráltak Bródy András tiszteletére az Ungvári Székesegyház kórusának közreműködésével.

Az alábbiakban részleteket közlünk emlékezetes magyar parlamenti felszólalásaiból.

*A Magyar Országgyűlés Képviselőházának 12-
ülése, 1939. június 30-án.*

Bródy András felszólalása: Tisztelt Ház! Ebben az ünnepélyes, nekem fenséges órában, amikor a magyarorosz (ruszin) nemzet képvisellete átlépte a magyar törvényhozás megszentelt csarnokának küszöbét és elfoglalta a magyar parlamentben a részére kijelölt helyet, méltóztassék megengedni, hogy én, mint a magyarorosz nemzet parlamenti képviselétének vezére, mélységes megilletődésemben és határtalan örömben fohászatot küldjek a Mindenható Úristenhez azért, hogy népemet, a Szent István-i birodalom leghűségesebb népét a „gens fidelissimát” (hosszantartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán) visszahozta ősi, ezeréves hazájába (éljenzés). Ezt a népet, a magyarorosz nemzetet 20-évvvel ezelőtt,

Az emlékest közönsége

megkérdése nélkül, és akarata ellenére (úgy van, úgy van!) szakították ki a többszáz-éves együttéléseiből. Az elmúlt 20 éves távollét, szenvedés és elnyomatás azonban ennek a népnek a lelkét nem törte meg (éljenzés), ez a nép hű maradt a Szent István-i gondolathoz. Én, mint ennek a népnek, a magyarorszagi nemzetnek és az egész törvényes népképviselőlet által egyhangúlag megválasztott vezére (élénk taps a Ház minden oldaláról), kötelességemnek tartom bejelenteni itt önöknek, a magyar nemzetnek, az egész világnak, barátainknak, ellenségeinknek, hogy nemzetem a saját elhatározásából tért vissza a Szent István-i birodalomba (hosszantartó élénk éljenzés és taps) és otthonát, jövőjét, boldogságát, új ezer esztendőre, itt akarja és fogja megépíteni ősi testvérmzetével, a lovagias magyar nemzettel egyetemben. Mélységes hódolatomat fejezem ki a kormányzó úr föméltóságának (a Ház tagjai felállnak, élénk taps minden oldalról), vitéz Horthy Miklósnak, hogy atyai gondoskodásával, államférfiúi bölcsességével és kemény akaratával kellő időben lehetővé tette, hogy a magyarorszagi nép, amely évszázadokon keresztül vérségi és lelki kötelékekkel, elszakíthatatlan gazdasági szálakkal és a közös kultúra kiépítésével összeforrott a magyar néppel, ismét visszatérhetett abba az államközösségbe, amelynek történelmét a magyar néppel építette fel, s amelynek a jövőjét, munkáját és kell, életét és vérét mindig közösen kész feláldozni (élénk taps a Ház minden oldaláról)...

Nemzetem mélységes háláját tolmácsolom a vitéz magyar hadseregnek (nagy taps a Ház minden oldaláról), amelynek, mint volt tartalékos főhadnagy, magam is tagja vagyok (élénk éljenzés és taps). A magyar történelem legdicőségesebb napjaiban II. Rákóczi Ferenc „Pro liberte” zászlaja alá a magyarorszagi nép, a „gens fidelissima” felsorakozott, hogy Magyarország függetlenségét és a testvéri magyar nemzet szabadságát megvédje (nagy taps). Most, a legsúlyosabb szenvedéseink napjaiban a lovagias magyar nemzet, vitéz, bátor hadserege fogott össze a hűséges magyarorszagi néppel, hogy az idegen elnyomás alól felszabadítsa. Ma a két nép együttesen áll őrt a Kárpátok bércein (éljenzés és taps)... Végül, köszönetemet fejezem ki a magyar sajtónak, amely az elmúlt szomorú 20 esztendő alatt, szenvedéseinket állandóan napirenden tartotta, a világ közvéleményét felvilágosította és az igazságát, győzelmét így előkészítette. Köszönöm azt is, hogy a felszabadulás történelmi pillanatát az egyesülés lélekemelő ünnepévé tette és azóta is a megértés testvéri szeretetéről tesz tanúságot... A magyar és a magyarorszagi nép örök együvé tartozásához kérem a Mindenható Uristen segítő kezét és áldását (hosszantartó általános éljenzés és taps)...

Tudósítónktól

Forrásanyag: ifj. Bródy András által kapott dokumentumok

A sztálinizmus áldozataira emlékeztek a szolyvai emlékparkban

Szolyva város határában lévő honfoglalás kori harcos emlékművének hagyományos megkoszorúzását követően az elhurcolás, a „malenykij robot” 66. évfordulóján a sztálini terror magyar és német áldozataira emlékeztek a Szolyvai Emlékparkban, ahol Mártírok Kápolnájának harangzúgására, a himnuszok elhangzása után a szervezőbizottság nevében *Dupka Nándor* magyarul és *Fuchs Andrea* ukránul köszöntötte a megjelenteket és a meghívott vendégeket. Az utóbbiak között voltak: *Fodor Zsolt*, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzulja, *Gyurin Miklós*, a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusának konzulja, *Kiss Sándor*, a Jobbik országgyűlési képviselője, *Vass Zoltán*, a Jobbik nyíregyházi szervezetének elnöke, a helyi önkormányzat képviselője, *v. Pocsai Vince*, a Kárpátaljai Református Egyház beregárdói lelkésze, *Michels Antal atya*, a Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye képviselője, *Oleg atya*, a Munkácsi Görög Katolikus Egyház képviselője,

szolyvai parochus, *Volodimir Dupelics*, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal Belpolitikai Főosztályának vezetője, *Natalija Sutanics*, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal nemzetiségi osztályának főszakembere, *Vaszil Szverlovics*, Szolyva város alpolgármestere, *Vass Tibor*, a Magyarok Kijevi Egyesületének elnöke, az UMDSZ alelnöke, *dr. Tóth Mihály*, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke és az Emlékparkbizottság valamennyi tagja, *Medvigy István*, *Kincs Gábor*, *Péter Csaba*, *Rezes Károly* megyei képviselők, *Kizman Zoltán*, a Kárpátaljai Újjászületés Német Szövetség elnöke, a *Kiril Arbatov* vezette „Halicska Rusz” hadisír- és háborús emlékjeleket gazdó cserkészcsapat.

Köszöntötték továbbá az anyaországi, határon túli német és magyar civilszervezetek, a kárpátaljai magyar szervezetek küldöttségét, a polgármestereket, a tanintézmények vezetőit, képviselőket, a diákokat, az emléktáblákra felvett hősi halottak hozzátartozóit, a Szolyvai Emlékpark

további bővítésében résztvevőket, illetve a megemlékezésen megjelenteket. A rendezvény levélben üdvözölte *dr. Szili Katalin*, a Magyar Országgyűlés korábbi elnöke.

A gyászünnepséget megnyitó beszédében *dr. Tóth Mihály*, a Szolyvai Emlékpark bizottság elnöke nehezményezte, hogy az ukrán állam mostanáig nem rehabilitálta az 1944-es deportálások magyar áldozatait. Mint mondta: minden erőfeszítés ellenére nem sikerült elérni, hogy az ártatlanul elhurcoltakat Kijev legalább erkölcsi jóvátételben részesítse. Azt is közölte, hogy a fő

A gyászünnepség megnyitója

közlekedési útvonalak mentén nemrég jelzőtáblákat helyeztek el *dr. Spenik Sándor* vezette ungvári cég kivitelezésében, amelyek megkönnyítik az összmagyarság zarándokhelyévé vált Szolyvai Emlékparkba való eljutást. Beszámolt arról is, hogy az idén befejeződött a terület beépítése. *Kincs Gábor* építész irányításával elkészült a kápolna, a vizesblokk is átadásra került. De talán ennél is fontosabb, hogy sikerült rendezni a jogi formáságokat. A parknak állandó gondnoka van *Nagy István* személyében, aki felügyeli, ápolja a létesítményt. Külön kiemelte *Vass Istvánnak* a Szolyvai Magyarok Kulturális Szövetsége elnökének áldozatos munkáját, aki az emlékhely főkurátora. *Dupka György* titkár koordinálásával elindult az erdélyi, felvidéki, magyarországi mártírok listájának összeállítására. Az elnök beszédét azzal fejezte be, hogy el szeretné érni, hogy végre az ukrán állam is hozzájáruljon a létesítmény fenntartásához.

A megemlékezőket köszöntötte *Fodor Zsolt*, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzulja.

A hatvanhat évvel ezelőtti kárpátaljai eseményekre emlékező beszédében *Kiss Sándor*, a Jobbik országgyűlési képviselője hangsúlyozta: a szolyvai magyar áldozatok mellett fejet kell

hajtani a nagy ukránjai éhínség, a „holodomor” több millió áldozatának emléke előtt is. A magyarok és ukránok osztoznak a fájdalomban, hiszen mindkét nép esetében ugyanaz a 20. századi totalitárius diktatúra szedte ártatlan áldozatait – tette hozzá.

Matkovits Kretz Eleonóra, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének elnöke a Magyarországról, Erdélyből, Délvidékről és Felvidékről a lágerekbe elhurcolt németekre, magyarokra emlékezett. Köszönetet mondott az emlékpark bizottságnak, hogy a „malenykij robotosok” emlékét az utókornak is megőrizték. Kijelentette, hogy „*Nekünk, leszármazottaknak tenni kell azért, hogy a világ szembesüljön a történetekkel, amiről évtizedekig hallgatni kellett.*” Beszédjének végén egy német zászlót nyújtott át a park elnökének, hogy azt helyezték el a Mártírok Kápolnájában a magyar, ukrán zászlók mellé.

Máté Áron, a budapesti Terror Háza tudományos munkatársa a kommunizmus áldozataira emlékezett. Elítélően szólt a kommunista párdiktatúrára épülő társadalmáról, amely a szovjetek hatalmát Közép-Európában is a népirtások, kitelepítések, elhurcolások, koncepciók perék árán tudta megőrizni a huszadik század végéig.

Az egybegyűlteket köszöntötte *Köteles*

Emlékezők

László, a Csemadok alelnöke. Mint hangsúlyozta, a szlovákiai magyarság nevében tiszteleg az elhurcoltak emléke előtt, hiszen a sors közös volt: a Bodrog-közéből, az Ung-vidékről is a szolyvai, Abaúj, Torna, Borsod és Gömör megyékből pedig a szanoki és a szabori táborba hurcolták az embereket. Köszönet illet minden egyes kárpátaljai magyart, aki itt tiszteleg, pártállástól függetlenül, hiszen közös a gyász.

Volodimir Dupelics, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal Belpolitikai

Főosztályának vezetője, *Vaszil Szverlovics*, Szolyva alpolgármestere. *Nagy András* túlélő megható szavakkal emlékezett lágertársaira, az átélt borzalmakra.

Dupka György, az emlékpark bizottság titkára zárszavában kitért arra, hogy a beregszászi Európa-Magyar Házban a Pécsi Német Kör projektje alapján a sztálini táborokba elhurcolt magyarok és németek emlékére *“Nem mondhatom el senkinek, Elmondom hát mindenkinek”* címmel pénteken konferenciát rendeztek. Az anyaországi, és határon túli Gulag-kutatók választ kerestek és adtak arra a kérdésre, hogy 1944–1946 között *deportálás vagy népirtás volt? Hogyan zajlott le a Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a sztálini munkatáborokba? Mi történt Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken, Kárpátalján? Hány ezer ember vére szárad a sztálinista vezetők lelkén, akik közvetlenül résztvettek Kárpátalja Szovjetunióhoz való odacsatolása forgatókönyvének a levezésnylésében. A konferencián megnevezték a 4. Ukrán front 0036. számú, 1944. november 13-án kelt határozat, valamint a Sztálin kézjegyével ellátott 1944. december 16-i 7161. sz. határozat kidolgozóit, azaz az elhurcolást elrendelő katonai parancs kiigyalóit, végrehajtóit. A Kárpát-medencei térségből mintegy félmillió magyar és német férfit, német nőt hurcoltak el „malenykij robotra”, haláltáborba és jóvátételi munkára, akik közül minden harmadik a kommunista-népirtás áldozata lett. Délvidéken létesített haláltáborokban ezrek pusztultak el, illetve az átfésült településeken Tito-partizánok végeztek velük. A tervek szerint a közeljövőben kibővül a siratófal, rákerülnek újabb nevek. Dupka György felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy akció indult a magyarországi, felvidéki, erdélyi és más vidékekről a Gulagra elhurcolt és odahalt nemzettársak neveinek összegyűjtésére. A magyar és német civilszervezetektől beérkezett listákat emlékkönyvbe rendezve a Mártírok Kápolnájában kerülnek elhelyezésre.*

Az ünnepi megemlékezésen lágerversek hangzottak el *Marcásák Gergely*, az UNE magyar szakos diákjának előadásában. A benei *Kolozsi Imre* lágerben született verset énekelt el, amelynek szerzője, egyik hozzátartozója **Kolozsi Károly** benei születésű római katolikus teológiai hallgató, aki 1952. július 5-én egy mordáviai **lágerben** halt meg ismeretlen körülmények közepette. A helyi magyar iskola tanulói *Mitro Henrietta* pedagógus vezetésével emlékműsorral tisztelegtek az áldozatok emléke előtt.

Majd a történelmi egyházak képviselői - v.

Pocsai Vince, a Kárpátaljai Református Egyház beregardói lelkésze, *Oleg atya*, a Munkácsi Görög Katolikus Egyház szolyvai parochusa, *Michels Antal atya*, a Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye képviselőjében – imádkoztak az elhunytak lelki üdvéért.

A résztvevők virágokat és koszorúkat helyeztek el siratófalára, ahol a felszerelt márványtáblákra 126 magyarlakta település több mint ötezer áldozatának nevét vészték.

A délutáni órákban a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének népes küldöttsége a Szolyvai Emlékpark bizottság szervezésében felkereste a perecsenyi temetőt is magába foglaló Hurkahegyet, ahol a helyi katolikusok, valamint a szlovákiai *Stefan Valyo* nagyvállalkozó kezdeményezésére 2007-ben felépítették a 15 kápolnából álló keresztutat, a hegy tetején 9,5 m magas tölgyfakeresztet állítottak. Ennek tövében koszorút helyeztek el és gyertyát gyújtottak. Így emlékeztek az 1944–1945 között az egykori perecsenyi hadifogoly gyűjtőlágerbe hurcolt magyar és német rabokra és a temetőhegy aljában eltemetett áldozatokra. Majd a helyi római katolikus templomban fejezték be a megemlékezést, ahol imádkoztak a halottak lelki üdvéért.

Vasárnap délelőtt részt vettek a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség által Beregszászban szervezett megemlékezésen. Koszorút helyeztek el a sztálinizmus áldozatainak az 5. sz. iskola falán (az egykori gyűjtőhely) elhelyezett emléktáblájánál, ezt követően a II. világháború és a munkatábor áldozatainak emlékművénel. Ezekben a helyszíneken *Pirigy Béla* elnök levezetésével többek között *dr. Balogh József*, *Csobolya József* a BMKSZ választmányi tagjai tartottak emlékező beszédet, majd *Pető János*, a Magyar Köztársaság beregszászi konzulátusának konzulja, *Bihari András*, a Beregszászi Járási Tanács elnöke, *Nagy András* túlélő és *Zubánics László* történész, az UMDSZ Nemzeti Tanácsának elnöke idézte fel a hatvanhat éve történeteket. Az elhunytak lelki üdvéért *Bohán Béla* római katolikus plébános és *Dancs Róbert* református lelkész mondott imát.

Ezekben a napokban hasonló megemlékezéseket tartottak Kárpátalja több magyarlakta községében, ahol 1989 után emlékműveket állítottak azok tiszteletére, akik nem tértek vissza a szovjet táborokból.

2010. november 22.

Összeállította:
a Szolyvai Emlékpark bizottság Titkársága

Manajló Fedor Tivadar születésének 100. évfordulójára

**„Minden népnek, nemzetnek a kultúrája megérdemli,
hogy a világ szeme elé kerüljön!”**

Egy alkotóművész-tanár öröksége

(1910. október 19. Iványi (Ivánovci)– 1978. január 15. Ungvár)

Manajló Iván

(Folytatás az előző számból, befejező rész.)

Egy interjú folyamatos közlésével sorsokat tart kezében az olvasó. **Manajló Iván** úgy mesélte el, ahogyan megélték, közeli, együtt érző, fontos szavakkal. A családi háztól kezdtük a beszélgetés ívét, amely mentén kibontakozott az életük és Kárpátalja közelmúltjának történelme, kultúrpolitikájának bonyolultsága. Beszélgetéseim során engem leginkább az ember érdekelt és a háttér történelem, úgy, ahogy volt. S erre a legalkalmasabb interjúalanyom, a fia – a szintén elismert művész – Iván volt. Ő a leghitelesebb és legizgalmasabb közvetítő édesapjáról és arról a korról, amelyben éltek. Hiszen az ember élete nem csak önmagáról mesél, nem csak egy család sorsáról.

Magáról a történelemtől, kultúrpolitikájáról mond el véleményét.

100-évvél azután, hogy megszületett, fejet hajtunk és emlékezünk, mint alkotóra, tanárra, apára, emberre, Manajló Fedorra. Isten áldását és fényét kérjük emlékére! Olvassák szeretettel!

„Azóta is Manajló Fedor rajztechnikai módszerét tanítják az iskolában”.

Édesapám, Manajló Fedor halála után egy pár évvel, jött létre az Emlékmúzeum. A temetésen nem csak Ungvárról gyűltek össze rokonai, barátai, tisztelői, kollégái, hanem Moszkvából, Kijevből, Tallinból, Tbilisizből. A házukban volt a halotti tor. Ott voltak: Belasova, Jablonszkája, Osztrovszkij, Popov és több neves szakmai személyiség. Ők inspiráltak, biztattak, segítettek abban, hogy létrehozzuk az Emlékmúzeumot, mondván: „Ivánka, édesapád egy országos jelentőségű festőművész! Megérdemli, hogy emlékmúzeum létesüljön itt, Ungváron, de az utódok, a tulajdonosok nélkül ez nem megy”. Már ott helyben megérintett a gondolat, de még akkor nem döntöttünk. Apám megérdemelt dicsőségiránti vágya teljesülhet végre – gondoltam. Kb. 1000 képet festett, betegen is dolgozott a kertben, monotípiák százait készítette el. Miért? Azt mondta egyszer: „Ha meghalok, maradjon nektek is!” Miattunk is csinálta. Első akart lenni mindenben, s ennek érdekében mindent megtett. A Kárpátaljai Képtárnak is ő volt az első igazgatója. A kijevi és moszkvai nagy sikerű kiállításainak, amelyet Jablonszkája protezsált, bőven voltak irigyei. E neves művészettörténész és festő felismerte édesapám sokoldalú tehetségét,

példaként említette kompozíció és rajztechnikai módszereit. A kijevi és moszkvai kiállítások után, Kárpátalján is megengedték, hogy hivatalos, professzionális kritikusok is foglalkozzanak vele. Előzőleg bántották, gúnyolódtak rajta: „Manajló Fedor, mint nyugati expresszionista!” – harsogta a sajtó. Az országos hírnevű Mesztyenkin, művészeti kritikus – ellenvéleményként az otthoniakkal -kiemelte a népi hagyományok méltóságát és jelentőségét a vásznain. „Minden népnek, nemzetnek a kultúrája megérdemli, hogy a világ szeme elé kerüljön! Az eddig világviszonylatban ismeretlen, ám korszakos jelentőségűnek értékelt művészeink munkásságának országos és külföldi elismertetése is kultúrpolitikai feladat!”- írta.

„Iváná Kupála” ünnepén, 1933.

Édesapám már Prágában (1934) is jelen volt az európai szintű kulturális világban. 1938-39-ben, amikor Kárpátalja visszakerült az anyaországhoz, ő a Kárpátaljai Tudományos Társaság képzőművészeti szakosztályának lett az egyik képviselője. A szovjet rendszerben csupán a 60-as években kaphatott sajtóvilvánosságot. Csernegá Balla, Kárpátalja egyik legjobb művészeti kritikusa sokat írt apámról. Celtner Vlagyimir Kijevből is méltatta apám munkásságát. Kiállításának plakátját is ő

Manajló Fedor alkotás közben a gyermekek körében

tervezte. Logikusan érvelt, amikor arról írt, s abban az időben ez nagy bátorság volt, hogy semmi rossz nincs a formalizmusban, a nyugati expresszionizmusban. „Manajló Fedor tisztaszívű folklorista! Mi lehet ebben a rossz?” – kérdezte. Nemcsak a szocialista realizmus létezik – állította. Csenedj Iván, kiváló író, apám egyik legjobb barátja, valamint a híres filmrendező Paradzsánov, el voltak ragadtatva apám gyűjteményes kiállítása láttán. Mindketten kemény, de igazságos véleményhordozók voltak. Apámhoz nagyon ragaszkodtak. „Közös filmet kell csinálnunk!” - harsogták. „Tyenyi zábítih predkov” (Elfelejtett ősök árnyékai) - ez volt a közös munka. Manajló Fedor- Jakutovics voltak az illusztrátorok, a film művészeti vezetői, Csenedj írta a forgatókönyvet, Paradzsánov kiegészítette. Szemán Öcsi és Fruci is ott voltak a filmkészítők között. Híressé lett az egész csapat. Velencében díjat nyertek ezzel a filmmel. Paradzsánov volt a film rendezője, erősen kötődtek hozzá a többi alkotók. Ez a film rendkívül felzaklatta a hozzáértő közönséget és a szakembereket. Azt a következtetést vonták le, hogy a folklór, a népi hagyomány átörökítése és újjáalakítása a művészet lényege és nem a szocialista realizmus.

Nekem személyes kapcsolatom is volt ezzel a rendkívüli emberrel, Paradzsánovval. Kijevben, amikor a Festőművészeti Akadémián tanultunk, egy időben a feleségemmel, Irmával, nem volt hol laknunk. Paradzsánov „otthon” adott nekünk és gyakran hívta meg a két diákot (minket) közös ebédre. Ezek felejtethetetlen dolgok. Amikor elutaztak, akkor is odaadták a lakásukat, megbíztak bennünk. Irmával együtt felejtethetetlen napokat töltöttünk náluk. A festményei-met is protezsálta az öreg Geraszimovnak.

Visszatérve a 70-es évekhez, édesapám halála után egy évvel kezdtünk hozzá az emlékmúzeum kialakításához. 1979-től – 1982-ig tartott a munka. Művészeti tapasztalatokkal rendelkező emberek segítettek. Az ukrán Kulturális Minisztérium is bejelentette, készek támogatni. Jablonszkájá és Balasová is sürgette a munkát, a múzeum létrehozását. Kárpátalján akadályozták a szervezést. Ilyenkor telefonon leszoltak: „Koncsajtye durity, nyemedlyenno gyelájtye múzej!” (Hagyják abba a szélhámoskodást és fogjanak hozzá a

múzeum alapításához!). Akkor fordulhattam csak a Megyei Tanácshoz, kérvényezve az Erdélyi- Manajló múzeum létrehozását. Áadtuk nekik a személyes tulajdonunkról szóló beleegyezésünket is: „Mi, az alulírott tulajdonosok átadjuk örökségünket az emlékmúzeum létrehozása céljából - mindenféle kompenzáció nélkül. – fogalmaztuk meg kérvényünkben. Csupán egy bérlakási elhelyezést kértünk a testvéremnek és nekem, amelyet meg is kaptunk a Mitnájá utcában. Kérvényünket elfogadták és határozat született, hogy ingatlanunk felét, beleértve a 2.- emeleti Manajló Fedor lakását, a város tulajdonába kerül. Nem figyeltünk eléggé a bürokrácia rejtelmekre, s ebből keletkeztek a későbbi bonyodalmak. 1982-ben nyitottuk meg Manajló Fedor Emlékmúzeumot. A testvéremnek, Katicának adtam át az igazgatóságot és a dokumentációt. Kati abban az időben megbetegedett és arra kért, keressek neki segítséget. 1986-ban a volt titkárnőmet kértem fel az ügyvitelre, akivel együtt rúgtak ki az „Ucsilyiscséből”. Foltin Viktóriát ajánlottam, remek munkatársam volt: okos, művelt, magyarul, oroszul, ukránul, ruszinul egyaránt tudó. Ő tünk akkor a legjobbnak és az is volt sok éven át. Szervezte és vezette a kiállításokat, 2003-ig meg voltam a munkájával elégedve. Mi történt ezután? Ez már egy külön téma, más jellegű küzdelem, amely megviseli az egészségem. De nem adom fel... 1985-ben az Emlékmúzeum megkapta a „Pámjájtyik isztóriji kulyturi” – Kulturális örökség – státuszát, ezt pedig senki sem tudja elvenni apámtól. Térjünk vissza inkább szeretett apám emlékéhez...

Édesapámnak több ezer alkotása volt. Rendkívüli munkabírással rendelkezett, sokat festett, rajzolt. Pénze sohasem volt, nem törődött vele. Nem értett a pénzhez apám, máshoz értett: festészethez, tervezéshez, rajzhoz, iskolaalapításhoz, grafikákhoz, nyomtatványokhoz, stb. Rajztechnikáját még ma is modellként tanítják az iskolában. Később grafikákat rajzolt növényzeti tőkökre is, tűvéggel, ezt 20 perc alatt alkotta meg. A szemünk előtt jött létre ez a fajta dombormű. A növény „sebe” nem mindig hegedt össze a kivájt felületen. Felvitte a padlásra a több ezer tőköt, ott

Manajló Fedor az ungvári skanzen létrehozásánál

tárolta. Fizikai létből való távozása után felmentem a padlásra és rémülten láttam, hogy megrágták a magok miatt az élősödők. Hibáztattam magam, hogy nem tudtam megőrizni, nem csak megszámolni, amit alkotott. Megpróbálom most restaurálni, menteni ezeket az egyedi alkotásokat. Bámulatos dolgokat tudott kihozni a növényekből.

Ez volt édesapám alkotói életének összefoglalt története, élete és sorsa. Múltjának követésére és ezáltal saját személyes sorsom tudatos meghatározására törekszem. Lehetőségeim mindinkább korlátozottak..., de végig csinálom, ahogy ezt apám erős akaratával tette volna. Ez nem csupán a művész, a tanár, az ember örökségének kényszere, hanem a saját választásom, életcélom is.

Ortutay Mária
2009. Ősz

Manajló Fedor a Fekete-tenger partján

Emlékezzünk vértanú papjainkra, püspökeinkre!

Romzsa Tódor, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye püspöke halálának évfordulójára emlékezünk. 1911. április 14. Nagybocksó – 1947. november 1. Munkács

Az általános iskola elvégzése után szülei beírták a huszti gimnáziumba, amelyet 1930-ban kitűnő eredménnyel fejezte be. Ugyanebben az évben felvételt nyert az ungvári papi szemináriumba, de tanulmányait Rómában végezte el, előbb a Germánikumban, majd a Ruzsikumban. 1936. december 25-én dr. Jevreinov Sándor pionienzi püspök szentelte pappá.

Hazatérése után, 1937-ben saját kérésére, Sztojka Sándor püspök kinevezte Bereznán parochusnak. 1939-től 1944-ig teológiai tanár és spirituális. 1944. szeptember 24-én az ungvári székesegyházban, Madarász István kassai katolikus megyéspüspök, Romzsa Tódort püspökké szentelte. 1943-ban XII. Pius pápa, pápai káplánná nevezte ki. Promíciáját a római Szent Pál Bazilikában mutatta be. A fiatal Romzsa Tódort a II. Világháború alatt szentelték püspökké, amikor a Kárpátok bérci alatt nagy harcok dúltak és megállíthatatlanul közeledtek a „szovjet felszabadítók”. Kárpátalja szovjet megszállása után nehéz feladatokkal kellett megküzdenie, hogy megvédhesse az egyházmegyét a szovjet terrorral szemben. Ellenállt a hatalomnak, hüen és kitartóan védelmezte a

püspökség érdekeit. Mivel nem volt hajlandó az aposztáziára és híveivel együtt beolvadni az oroszországi pravoszláv egyházba, a szovjet hatóságok kíméletlen, megsemmisítő szándékú harcot indítottak a görög katolikus egyház ellen. Ez a harc a püspök tragédiájához vezetett.

Teofilía nővér (Manajló Mária) így emlékszik vissza az eseményekre: „Lavki község templomának felszentelése után, 1947. október 27-én, Romzsa Tódor püspök és kísérete lovaskocsival indult vissza székhelyére. Amikor a kocsi kiért a faluból, egy szovjet katonai gépkocsi elgázolta azt. A püspököt súlyos sérülésekkel a munkácsi kórházba szállították, ahol már a gyógyulás útján volt. Az ápolószemélyzet közé beépített bérgyilkos, a személyzet felváltása közben néhány percre magára maradt beteget, ciánkálival megmérgezte. Ennek hatására 1947. november 1-én a püspök meghalt”. 1947. november 4-én temették el, a székesegyház kriptájába helyezték örök nyugalomra. Az ungvári székesegyház falán emléktábla őrzi a mártír püspök emlékét. Az ungvári papi szeminárium Romzsa Tódor püspök nevét viseli és az egykori tragédia színhelyén emlékmű hirdeti az elmúlt rendszer kegyetlenségét. 2001-ben avatták Romzsa püspököt boldoggá.

Forrásanyag: Bendász István és Bendász Dániel

Kiadja az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat.
Felelős kiadó: Manajló András (ORKÖ elnöke)

Kisfalviné Ortutay Mária - szerkesztő;
Nyomdai munkálatok:
Atlantis Reklám- és Nyomdaipari Kft.

A szerkesztőség címe:
1147 Budapest, Gyarmat u. 85/b.
Tel./Fax: (06-1) 468-2636
E-mail: ruszinok@freemail.hu
[http:// www.ruszinvilag.hu](http://www.ruszinvilag.hu)